

БАЛКАНСКА АРХИТЕКТУРА ОРИЈЕНТАЛНОГ ТИПА - КУЋА МИШИЋЕВИХ У НИШУ

Александра Мирић¹

Милена Јовановић²

УДК: 728.3.033.3

DOI:10.14415/konferencijaGFS 2015.093

Резиме: Из небриге о историјском наслеђу, произилази прекид временског континуума посматраног у оквиру непрекидног напора и стваралаштва предака, као и ометање дубоких веза архитектуре и грађења са социјалним, културним и историјским слојевима нас самих. Овакав немар у многоме је видљив на културном добру- Кући Мишићевих, утканој у уже градско језгро Ниша, а потпуно препуштеној деловању времена. Приказани споменик народног градитељства један је од најзанимљивијих објеката балканске архитектуре оријенталног типа у Нишу, изузетне историјске, архитектонске и ликовне вредности. Израда овог рада је подстакнута идејом да је садашњи тренутак потенцијално последње време за реконструкцију ове грађевине. Његов циљ је бележење особености и вредности Куће Мишићевих, али и подсећање на потребу ургентне физичке заштите.

Кључне речи: градитељско наслеђе, стамбена архитектура, балканска архитектура оријенталног типа, Кућа Мишићевих у Нишу

1. УВОД

Интензивна индустријализација и нестратешко обликовање центра Ниша, уз карактеристични немар у односу на наслеђене вредности, посебно оне из доба османске владавине, резултирали су креирањем слике средине која скоро да ни по чему не подсећа на варошку атмосферу која је овај град чинила посебном. Током времена су у Нишу малобројни очувани примери градитељства прошлости, иако утврђени за споменике културе, систематски занемаривани, што је довело до њиховог незавидног стања данас. И поред тога што је смислена пренамена већине грађевина њих ставила у употребну функцију, стихијске интервенције на заштићеној околини су резултирале неповратном изменом оригиналних контекста. Повод израде овог рада лежи у чињеници да групи сачуваних споменика припада

¹ Александра Мирић, архитекта- конзерватор, докторант при: Institut de recherche sur l'architecture antique- IRAA, Université Lyon 2, Lyon, France и Грађевинско-архитектонском факултету у Нишу, Србија; е – mail: aleksandramiric@yahoo.com

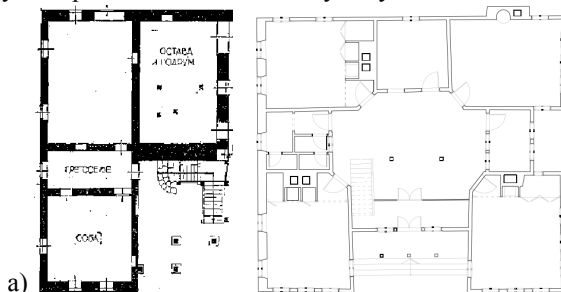
² Милена Јовановић, дипл.инж. арх, студент докторских студија Грађевинско-архитектонског факултета у Нишу, Србија, тел: 018 243 792, е- mail: mikacika79@gmail.com

и Кућа Мишићевих, која доминантном формом маркира сам центар града, а тренутно није презентована на прави начин. Од своје изградње до данас, зграда је коришћена за становање, а услед сталног недостатка средстава за конзервацију, налази се у веома лошем стању. Логична иницијатива да се, са једне стране, учини корак у враћању и очувању амбијенталног идентитета дворишној целини, а са друге обезбеди доступност широј јавности, резултирала је потребом да се сагледају културне вредности ове грађевине.

2. АРХИТЕКТУРА ГРАДСКЕ КУЋЕ У СРБИЈИ КРАЈЕМ 18. И ПОЧЕТКОМ 19. ВЕКА

Стамбена архитектура градова Србије крајем 18. и у 19. веку припадала је типу архитектуре градова истог периода на целом Балкану. [1] И поред тога што је стил грађења еволуирао на простору где су се судариле две културе, оријентално-византијски свет и средњевековни запад, [2] за ову архитектуру је током времена био устаљен назив „ турска“ или „источњачка“, док је данас одомаћен термин „старобалканска профана архитектура“. Ако се узму у обзир доминантност утицаја и околности настајања, могуће да би прикладнији био назив „варијантно решење оријенталне архитектуре на Балкану“. Стални и многоструки утицаји који су Турци вршили на свакодневни живот становништва, а пре свега утицај ислама као владајуће религије, оставили су снажан печат на стамбеној архитектури. Ово се пре свега осећало у градовима у којима су правила понашања и живота уопште, била подређена османским прописима, што је у многоме утицало на обликовање свих градитељских форми. У граду је, као и на селу, без обзира на то да ли је власник био занатлија или трговац, хришћанске или муслиманске вероисповести или истакнута личност из слоја турских феудалних властодржаца, ретко стамбени простор сачињавала само кућа. Свакодневни живот се одвијао у оквиру дворишта у коме се обично налазила кухиња, као и нужник. Традиционално затворени начин породичног живота у стамбеној архитектури овог периода огледао се не само у ограђивању дворишта масивном зиданом оградом са високом, пуном капијом од остатка света, већ и у јасном груписању просторија у којима бораве чланови породице од оних у којима су примане посете. Без обзира да ли је реч о приземним или једноспратним кућама какве су обично грађене, у грубој подели могу се сагледати два типа, асиметрични и симетрични (Сл. 1). Асиметрични тип куће карактерише одсуство централног хола, на његовом се месту налази оаклија у којој се зими кува. Специфичан децентрализован положај доксата још једна је особеност асиметричног типа куће. Он је обично на једном крају подужног трема и издигнут је на неколико степеника изнад прилазног трема преко ког се директно улази у највећу собу. Симетрични тип куће у потпуности је симетричан у основи и на фасадама. Карактеристична је централна просторија, нека врста проширеног хола, око које су распоређене стамбене и помоћне просторије. Централни хол води порекло из ранијих епоха, он је код атријумских кућа био отворен, да би се еволуацијом објеката кроз периоде и с обзиром на климатске прилике поднебља наткрио. На спољашњој фасади обично стоје два симетрично положена еркера, а

често је према дворишту један докшат у средини. И код асиметричног и код симетричног типа, објекти су приземни или једносpratни. Често су комшијска дворишта, авлије, међусобно била повезана капицицима, тако да су се жене могле кретати и комуницирати без излажења на улицу.

Сл.1, Конак асиметричног и симетричног типа, а- Кућа породице Циноли у Гњилану, Б. Којић [1], б- Селамлук у Врању, А. Мирић према документацији ЗЗСК Ниш [3]

Обично су овакве зграде грађене у „насипу“ или „бондруку“ на турском. Код оваквог система грађења најпре је склапан дрвени костур за велику грађевину који је личио на својеврсни кавез, па су потом зидови у том костуру испуњавани лаким материјалом. [4] Конструктивни склоп је ове објекте учинио трошним и склоним пропадању, али они у специфичности своје намене и технике грађења представљају сведочанство о стандарду живота и социјалним односима епоха којима припадају.

3. ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ НАСТАНКА И ПОЛОЖАЈ КУЋЕ МИШИЋЕВИХ

Према исказу власника грађевине, кућу је око 1840.год. подигао извесни османски бег. Ослобођењу Ниша од Османлија претходила је велика сеоба турског дела становништва ка југу- у правцу Скопља и територије Косова. Како је првобитни власник био у избеглиштву, грађевину је откупио трговац српског порекла, Мишић, [5] који се по исељењу првобитних станара са породицом уселио у кућу која до данас носи његово име.

Од времена настанка до непосредно после ослобођења града, Кућа Мишићевих се налазила уз прометну улицу, са истока се уз двориште налазила турска ислахана, сиротиште и занатски центар, на чијем се месту данас налази зграда гимназије, а са запада се налазила грађевина сличног архитектонског обликовања. У питању је била такође приземна беговска кућа са докшатом, која је убрзо по ослобођењу постала државна својина. У њој је у годинама које су уследиле становао Никола-Коле Рашић, срески начелник. [5] Овај низ грађевина оријенталне архитектуре прекинут је 1909.год, када је изградњом габаритом доминантне зграде Среског начелства, односно данашњег Округног суда, заувек промењен визуелни идентитет квартла.

Блок Вождова коме зграда припада је оивичен Вождовом улицом са југа, Првомајском са истока, улицом Тирила и Методија са севера и Синђилићевим тргом са запада. Данас се парцела Куће Мишићевих јужном страном ослања на Вождову улицу, источном на двориште гимназије, са запада је приљубљена уз зграду Окружног суда, док је уз њену северну ивицу организован паркинг стамбене зграде. С обзиром на положај суседних објеката, директан прилаз парцели могућ је само из Вождове улице бр.25. [6] (Сл. 2)

Сл. 2, Положај Куће Мишића; Сл.3, Основа Куће Мишића, А. Мирић према документацији ЗЗСК Ниш [6]

3. ОПИС И АНАЛИЗА ГРАЂЕВИНЕ

Кућа Мишићевих је приземни објекат компактне основе са улазним тремом-доксатом, са подрумом испод малог дела грађевине и без искоришћеног таванског простора. Распоред просторија је исти као из најранијих дана постојања, чине је два блока од по две просторије која су симетрично организована у односу на централни ходник. Сам ходник је значајних димензија, са природним осветљењем и два улаза- главним на јужној и споредним на северној фасади куће. Релативно правилан габарит куће је нарушен са два анкса- одељењем у североисточном углу грађевине, као и помоћном просторијом у југоисточном углу грађевине којој се приступа из дворишта. (Сл. 3)

У конструктивном и техничком смислу, објекат представља типичан вредан пример варијантног решења профане оријенталне архитектуре на Балкану, а изграђена је у бондруку. Оваква конструкција дозволила је постављање бројних прозора. Инсолација одаја на југоисточном и југозападном углу објекта постигнута је са по три дрвена прозора симетрично постављена у односу на доклат и бочним прозорима са источне и западне стране. Кров је благог нагиба, једноставне дрвене конструкције и покривен ћерамидом, подложен витоперењу које на овом ступњу очуваности зграде благо нарушава њену геометрију. Димњаци су витки и без наглашених димњачких капа. Зидове од атмосферских вода штити

широка препуштена стреха која, стварајући дубоку сенку на фасадама, наглашава њену хоризонталност. Кров је изнад трема ослоњен на дрвене стубове димензија 16x16cm. Фасаде су у завршном слоју облепљене иловачом и окречене у бело. Оне су сведене у свом обликовању. Без обзира што на фасадама нема декоративних сликарских или вајарских елемената, добар ритам отвора као последица логичног распореда просторија и конструкције и мирне зидне масе стварају утисак уравнотежене естетике грађевине. (Сл. 4- 6)

Подови четири велике просторије су од дасака ширине 10 до 15cm, хол је поплочан опеком квадратног формата, док је у под долапа уграђена правоугаона опека димензија 25x12cm. У подруму је под од набоја. По фиксном намештају, одаје одговарају типичном уређењу муслиманске собе за спавање која често има амамцик, пећ и долап за постељне ствари. Крила врата долапа су израђена од делова дрвене грађе, украсно обрађених и склопљених тако да чине квадратни геометријски мотив. Карактеристични елемент ентеријера су тзв. „шише тавани“, израђени од дасака чији су саставци покривени једном профилисаном лајсницом. Око дворишта куће, данас непримерено ограђеног и зараслог у шипражје, некад је био подигнут висок зид са приступном капијом. Бунар, шедрван и сеник од винове лозе [7] су красили башту пуну цвећа.

Сл.4, Поглед с југозапада, фото А. Јанковић [8], Сл.5, Дигитална реконструкција, поглед с југозапада, А. Мирић, Сл. 6, Дигитална реконструкција, поглед с југоистока, А. Мирић [5]

4. СТАЊЕ КУЛТУРНОГ ДОБРА И УСЛОВИ У КОЈИМА СЕ НАЛАЗИ

Велики значај за продужавање века Куће Мишићевих, као и сваке друге грађевине, има благовремено и пажљиво уочавање оштећења, што је један од предуслова правилног одабира методе његове обнове у складу са доступним техникама и знаменитим карактером објекта. Без тачних информација о стању грађевине пројекат конзервације би могао бити лоше конципиран, ризичан и разарајући. Иако је очувана првобитна геометрија и декоративни елементи у ентеријеру, више података о конструктивном склопу грађевине биће могуће сазнати тек по сондирањима која би могла бити извршена током будућих конзерваторских кампања.

Опште материјално стање у земљи и граду Нишу, као једној од најсиромашнијих локалних заједница у земљи, утицало је на чињеницу да последњих деценија није било систематичних конзерваторских подухвата на објекту што се огледа у

његовом незавидном тренутном стању, погоршаним дуготрајним дејством природних и људских фактора.

5. ЗАКЉУЧАК

Без обзира на дискретну неправилност облика локације и положаја суседа у односу на њу, близина градских инфраструктура и одлична повезаност са осталим деловима града ову парцели чине компромисним решењем за локализовање вишефункционалног изложбеног простора, у циљу презервације, презентације и популаризације Куће Мишићевих и осталог културног историјског наслеђа, као и стварање нове зоне културе града. Ипак, било каквом размишљању о даљој валоризацији ове грађевине мора претходити откуп од садашњих власника или успостављање приватно- јавног партнерства и хитни конзерваторски третман, са циљем очувања њених споменичких вредности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Којић, Б., *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Београд, **1949**
- [2] Финдрик Р., *Народно неимарство, Становање*, Сирогојно, **1994**
- [3] Мирић А., *Ревитализација Селамлука у Врању*, непубликовани текст, конзерваторски испит одбрањен 2011 у РЗЗСК Београд, Београд, **2011**
- [4] Здравковић И., *Документи народног стваралаштва у прошлости, Споменици градске и сеоске архитектуре у Србији*, Београд, **1990**.
- [5] Ненадовић А., непубликовани извештај 5.4.1967, ЗЗСК Ниш, **1967**
- [6] Мирић А., *Ревитализација куће Мишићевих у Нишу*, непубликовани текст, дипломски рад одбрањен октобра 2006 на Грађевинско- архитектонском факултету Универзитета у Нишу, **2006**
- [7] Андрејевић Б., *Споменици Ниша*, Ниш, **1996**
- [8] Јанковић А., фотографија *Кућа Мишићевих у Нишу*, Сопствено дело, под лиценцом CC BY-SA 3.0 са сајта Викимедијина остава

RESIDENTIAL BALKAN ARCHITECTURE OF ORIENTAL TYPE HOUSE OF MIŠIĆ IN NIŠ

Summary: *Due to negligence of the historical heritage, a significant disturbance of deep links between architecture and construction on one hand, and traditional social, cultural, and historical layers on the other, emerges. Example of such negligence is evidenced on heritage building - house of Misić, settled in the very heart of city of Nis, left fully to decay of time. This monument of vernacular architecture, one of the most interesting buildings of Balkan architecture of oriental style, carries undoubtedly historical, architectural and artistic significance. This paper is inspired by the fact that current moment is the last one to undertake the reconstruction of this building. It is written with the aim to make a record of particularity and value of house of Misić, and also to underline the need for urgent physical protection of the monument.*

Keywords: *built heritage, heritage conservation, residential architecture, Balkan architecture of Oriental style, House of Mišić in Nis*